

Utvikling i fag- og svennebrev innenfor Fagforbundets organisasjonsområde

Rolf K. Andersen og Kristine Nergaard

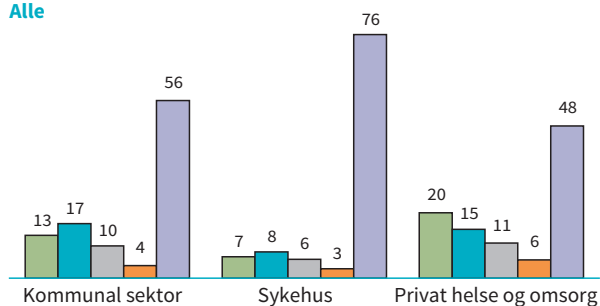
Fagforbundet organiserer arbeidstakere innenfor et bredt område. Yrkesfagene dominerer innen de yrkesgruppene der forbundet har mange medlemmer. Det er også et vesentlig innslag av ufaglærte innenfor flere av organisasjonsområdene. I dette faktaarket ser vi på avlagte fagprøver i de fagene som Fagforbundet tradisjonelt organiserer innenfor. Avlagte prøver sier noe om interessen for å gå inn i jobber som er viktige rekrutteringsbaser for Fagforbundet.

Utdanningsnivå

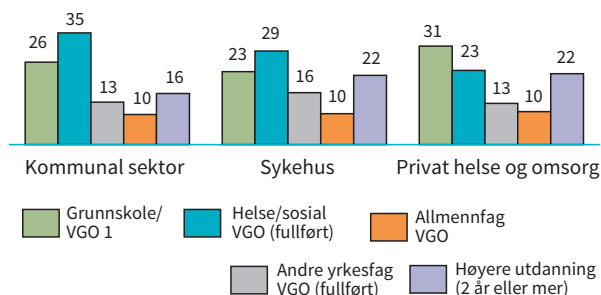
Før vi ser på tall for fagprøver ser vi kort på hvordan arbeidstakere innen de største organisasjonsområdene for Fagforbundet fordeler seg etter utdanningsnivå. Figur 1 viser fordelingen per 2020 for kommunal sektor, sykehus og privat helse og omsorg. Vi ser på alle og på arbeidstakere i yrker som ikke krever høyere utdanning. Vi har delt utdanning på videregående nivå inn i tre: helse- og

Figur 1 Utdanningsnivå. (STYRK 4-9) 2020. Kilde: SSB, registerbasert sysselsettingsstatistikk.

Alle

Yrker som ikke krever høyere utdanning

sosialfag, allmennfag og andre yrkesfaglige utdanninger, først og fremst håndverksfag og tekniske fag, men også kontorlag. Vi har inkludert andre kortere utdanninger på videregående nivå innen helse- og sosialfag i kategorien helse- og sosialfag. Her vil finne mange med den opprinnelige hjelpepleierutdanningen. Vi ser i tillegg på andel arbeidstakere med grunnskole inkludert kortere utdanninger på videregående nivå, og de som har høyere utdanning. I kommunene har 13 prosent av alle og 26 prosent i stillinger som ikke krever høyere utdanning, grunnskole som høyeste fullførte utdanning. En drøy fjerdedel av arbeidstakerne har fullført yrkesrettet videregående utdanning. Blant de som har stillinger som ikke krever høyere utdanning har omlag halvparten slik utdanning. Mange av disse vil ha fagbrev selv om vi ikke kan tallfeste andelen. Innen kommunal sektor har 56 prosent av alle fullført høyere utdanning. Vi finner også en del arbeidstakere med høyere utdanning i stillinger som ikke krever slik utdanning. Mange av disse kombinerer jobb og utdanning. Sykehuse-ene har høyest andel arbeidstakere med høyere utdanning.

Øker så andelen med yrkesfaglig utdanning innen ulike deler av Fagforbundets organisasjonsområde? I tabell 2 ser vi kun på arbeidstakere uten høyere utdanning, og sammenligner 2015 og 2020. Tabellen tyder på en viss styrking av yrkesfaglige utdanninger i så vel kommunal sektor som sykehus. Veksten er størst innen barnehager og SFO.

Tabell 1. Andel med yrkesrettet utdanning på videregående nivå blant arbeidstakere uten høyere utdanning. 2015 og 2020. SSB registerbasert sysselsettingsstatistikk.

	2015	2020
Kommunal sektor i alt	53	58
Statlige og private sykehus	54	59
Bransjer		
Kommunale sykehjem	59	61
Annen kommunal omsorg unntatt barnehager og SFO	56	60
Privat omsorg unntatt barnehager og SFO	37	38
Barnehager og SFO	46	54
Privat helse (legesentre, tannleger mm)	56	60

Antall fagprøver

Videre ser vi nærmere på utviklingen i antallet avlagte fagprøver i de lærefagene der Fagforbundet tradisjonelt organiserer mange. Vi vil også se nærmere på hvordan fagbrevet er oppnådd, det vil si hvilket utdanningsløp som har ført frem til fag- eller svennebrevet. Vi undersøker utviklingen i følgende lærefag:

- Ambulansefaget
- Barne- og ungdomsarbeiderfaget
- Helsearbeiderfaget
- Institusjonskokkfaget
- Portørfaget
- Renholdsoperatørfaget

Det er stor forskjell i størrelse og innretning for disse fagene. Ambulansefaget, Barne- og ungdomsarbeiderfaget, Helsearbeiderfaget og Portørfaget er i kjernen av Fagforbundet organisasjonsområde. Institusjonskokkfaget utdanner primært kokker til storkjøkken, i hovedsak til kommunal sektor og helseforetakene. Storkjøkkenene har imidlertid også stor rekruttering fra Kokkfaget, som er innrettet mot restauranter og hotellkjøkken. Samtidig er det overgangen motsatt vei. Utvikling i antall avlagte fagbrev som institusjonskokk gir derfor ikke hele bildet av utdanningsløpet inn mot storkjøkken. Renholdsoperatørfaget er et fag som utdanner renholdere til både offentlig og privat sektor. Organiserte renholdere i offentlig sektor vil typisk være å finne i Fagforbundet, mens det i hovedsak er Norsk Arbeidsmandsforbund som organiserer ren-

holdere i privat sektor. Selv om Institusjonskokkfaget og Renholdsoperatørfaget opererer både utenfor og innenfor organisasjonsområdet til Fagforbundet har vi valgt å ta dem med i denne gjennomgangen.

Dataene i dette faktaarket er hentet fra Utdanningsdirektoratets statistiksider. Der er det mulig å hente ut oversikter over avlagte fagbrev innenfor både utdanningsprogram og lærefag fordelt på årgang. En årgang går fra 1. oktober til 30. september.

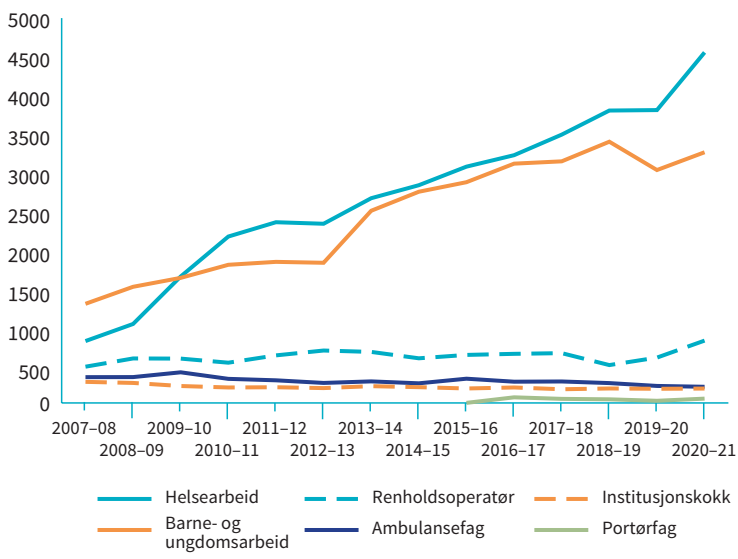
De fagene som bidrar med flest fagarbeidere innenfor fagforbundets område er uten sammenligning Helsearbeiderfaget og Barne- og ungdomsarbeiderfaget. Deres dominerende størrelse er først og fremst et resultat av dimensjoneringen av yrkesfagene. Det er en del av skoleeiers ansvar å dimensjonere tilbudet av skoleplasser til virksomhetenes behov. Behovet, målt etter antall sysselsatte, for barne- og ungdomsarbeidere til barnehager og SFO og helsefagarbeidere til helsetjenestene er mye høyere enn for de andre fagutdanningene der antall sysselsatte er langt lavere.

Videre viser figuren at de to største utdanningene har hatt økning i antall avlagte fagbrev i perioden. En del av denne økningen er knyttet til at det i den kommunale hjemmetjenesten og eldreomsorgen tradisjonelt har vært mange ufaglærte. Samtidig har det både fra arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene og fra utdanningsmyndighetene blitt lagt økt vekt på og tilrettelagt for at ufaglærte skal kunne avlegge fagbrev ut fra realkompetanse. Begrunnelsen er todelt; både å øke kompetansen og bedre lønnsnivået.

For de fire mindre fagene finner vi ikke den samme økningen i antallet avlagte fagbrev. Dette har ulike årsaker. Renholdsoperatørfaget har tradisjonelt vært et fag der få tar fagbrev i et normalt skoleløp med to år på skole og to år i lære. Renhold er en bransje med mange ufaglærte og høy andel arbeidsinnvandrere fra Sentral- og Øst-Europa og innvandrere fra land utenfor EU/EØS. I 2017 hadde 70 prosent av arbeidsstyrken innvandrerbakgrunn, av disse var 35 prosent fra EU-land i Øst-Europa. I den private delen av renholdsbransjen har heller ikke arbeidsgiversiden vært like opptatt av fagbrev som i offentlig sektor, blant annet fordi det koster mer. Med den høye andelen med innvandrerbakgrunn er det rimelig å anta at språkbarrieren for å avlegge fagprøve er betydelig.

Ambulansefaget har sett en vesentlig nedgang i perioden, fra 335 avlagte fagprøver i 2007–2008 til 210 avlagte fagprøver i 2020–2021. En del av denne nedgangen kan skyldes at universitetene og høyskolene har opprettet et utdanningsløp mot bachelor i paramedisin. I 2014 startet Høyskolen i Oslo og Akershus (nå OsloMet) et

Figur 2 Antall avlagte fagbrev etter årstall. Kilde: Utdanningsdirektoratet

utdanningsløp mot den første bachelorgraden i prehospitalt arbeid. Etter det har fire andre høyskoler og universiteter startet bachelorutdanning i paramedisin. Disse er en konkurrerende utdanningsvei til ambulansetjenestene og har nok redusert tilfanget av elever til Ambulansefaget. Portørfaget er en ganske ny fagutdanning. Den første fagprøven ble avlagt i 2015–2016 og fram til 2020–2021 har det kun blitt avlagt 258 fagprøver totalt.

Hvordan er fagbrevene avlagt?

Det er flere mulige veier til avlagt fagprøve. To av dem er basert på hel eller delvis opplæring i skole og to tar utgangspunkt i realkompetanse på bakgrunn av praktisk erfaring i yrkeslivet. De fire mulige veiene er:

Lærlingordningen er normalløpet for mange ungdommer når de starter på fagutdanningen. Som regel vil dette skje i form av to år på skole og to år i lære ute i virksomhetene. Etter de to årene i lære vil de så avlegge fag- eller svenneprøven.

Praksiskandidatordningen har vært den tradisjonelle veien fram til fagbrev med utgangspunkt i praksis fra arbeidslivet. Dette er først og fremst en dokumentasjonsordning der personer med lang og allsidig yrkespraksis får en rett til å gå opp til fag- eller svenneprøve uten opplæring i bedrift eller skole. Et praksiskrav på minimum fem år har vært vanlig for å komme inn under denne ordningen.

Fagopplæring i skole er et tilbud til elever som ikke har fått lærlingplass. Disse elevene får opplæring (Vg3) på skolen før de kan gå opp til fagprøve.

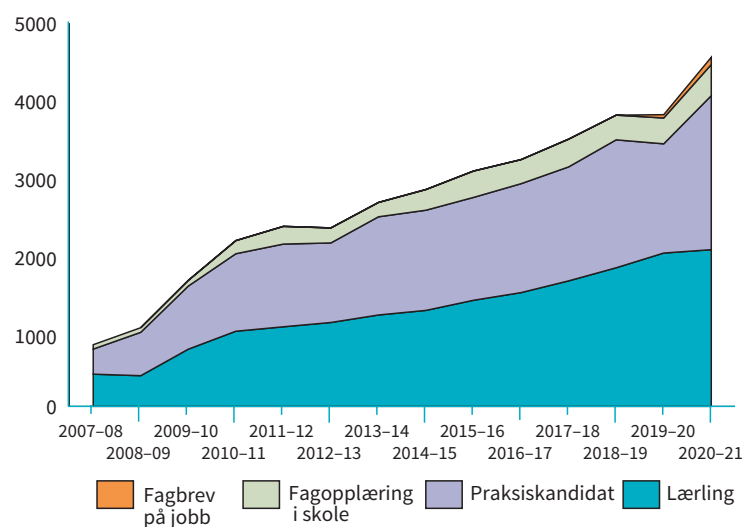
Fagbrev på jobb er en ny ordning for voksne som er i et arbeidsforhold og ikke oppfyller dokumentasjonskravene til praksiskandidatordningen. Kravet om fem års praksis har viste seg å være tidkrevende å oppnå i deler av offentlig sektor der mange jobber i mindre deltidsstillinger. I Stortingsmelding 16 (2015–2016) gikk Regjeringen inn for å etablere en ordning med fagbrev på jobb som en alternativ vei til fag- og svennebrev. Ordningen ble vedtatt innført fra 1. august 2018. Detter er en opplæringsordning med lavere krav til praksistid, men forutsetter at kandidaten er i et arbeidsforhold og at utdanningen gjennomføres i samarbeid mellom arbeidsgiver, den ansatte og skoleeier (fylkeskommunen).

Vi skal nå se mer i detalj på hvordan fagbrevet oppnås i de ulike fagene.

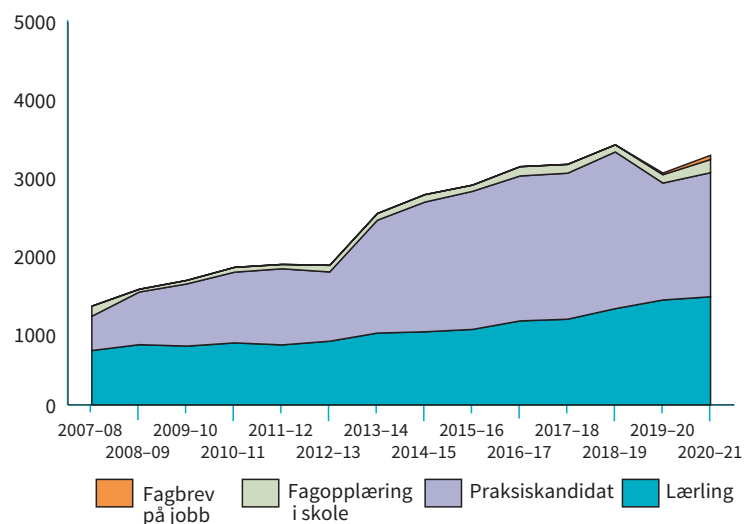
Vi ser først på Helsefagarbeiderfaget og Barne- og ungdomsarbeiderfaget. De dominerende ordningene i begge fagene er ikke overraskende, fagbrev via et lærlingeløp og fagbrev som praksiskandidat. Men utviklingen mellom de to typene utdanningsløp er noe ulik. I helsefagarbeiderfaget har det vært omtrent like mange som har avlagt fagbrev etter læretid som det har vært etter praksiskandidatordningen. Forholdet mellom de to ordningene har holdt seg uavhengig av økningen i antall som har avlagt fagprøve. Når vi ser på Barne- og ungdomsarbeiderfaget er det også en noenlunde lik andel som tar fagbrev som

Figur 3 Avlagte fagprøver etter opplæringsløp og årstall i Helsefagarbeiderfaget.

Kilde: Utdanningsdirektoratet

Figur 4 Avlagte fagprøver etter opplæringsløp og årstall i Barne- og ungdomsarbeiderfaget. Kilde: Utdanningsdirektoratet

lærling og praksiskandidat fram til 2012–2013. Fra 2013–2014 ser vi en kraftig økning i andelen som tar fagbrev som praksiskandidat. Mye av økningen i antall avlagte fagprøver for Barne- og ungdomsarbeiderfaget etter 2914 kan tilskrives økningen i praksiskandidat ordningen.

Andelen som tar fagbrev med utgangspunkt i fagopplæring i skole er lavt i begge fagene, men det er en større andel helsefagarbeidere som går denne veien. Som nevnt er fagbrev på jobb først og fremst en ordning som er opprettet for å ta hensyn til utstrakt bruk av deltidsstillinger i offentlig sektor. Det er ny ordning og foreløpig er det få som har gått denne veien. De første avlagte fagprøvene kom i 2019–2020, da det ble avlagt 43 fagbrev i Helsearbeiderfaget og 22 i Barne- og ungdomsarbeiderfaget. Det påfølgende året hadde antallet mer enn doblet seg til henholdsvis 95 og 55 avlagte fagprøver. Det er grunn til å anta at antallet vil fortsette å øke etter hvert som tilbudet blir mer kjent og tilgjengelig.

Som vist over har det vært en nedgang i antall avlagte prøver i Ambulansearbeiderfaget. Dette skyldes først og fremst en ganske kraftig nedgang i andelen som tar fag-

brev som praksiskandidat. Perioden sett under ett er det en liten oppgang for antall fagbrev som lærling, men denne oppgangen er langt fra tilstrekkelig til å oppveie fallet i antall praksiskandidater.

For institusjonskikk og for renholdsoperatørfaget er veien fram til fagbrev dominert av én av ordningen. For institusjonskikkene er det lærlingløpet som dominerer. I 2020–2021 var det 146 som avla fagbrev som lærling, mens det var 43 som avla fagbrev som praksiskandidat og en etter opplæring i skole. For renholdsoperatørene er det motsatt, der er praksiskandidatordningen totalt dominerende. I 2020–2021 var det 789 som avla fagprøve som praksiskandidat, 10 etter fagbrev på jobb, 7 etter opplæring i skole og kun 4 som lærling. I det relativt nye portørfaget finner vi flest praksiskandidater, men antallet har vært synkende fra 72 stykker i 2016–2017 til 29 i 2020–2021. Andel avlagte fagbrev som lærling har økt noe fra én i 2016–2017 til 19 i 2020–2021.

Oppsummering

De to store lærefagene innenfor Fagforbundets organisasjonsområde, Helsefagarbeiderfaget og Barne- og ungdomsarbeiderfaget, har hatt en jevn økning i antall avlagte fagprøver. Praksiskandidatordningen er en viktig forklaring. For helsefag er det omtrent like mange som tar fagbrev via denne ordningen som avlegger fagbrev etter et lærlingløp. For barne- og ungdomsarbeiderne kan meste parten av økningen i avlagte fagbrev fra 2013 og framover forklares med en økning i antallet avlagte fagbrev med utgangspunkt i praksiskandidatordningen. Fagbrev på jobb er en ny vei til fagbrev som har vært virksom siden 2018. Gitt hvor viktig praksiskandidat ordningen har vært, blir det interessant å se hvordan ordningen med fagbrev på jobb utvikler seg i årene framover. Innretningen på den nye ordningen skal gjøre det lettere å oppnå praksiskravet og dermed kvalifisere til et løp mot avlagt fagprøve. I sektorer med vesentlig innslag av deltid er det sannsynlig at denne nye ordningen vil føre flere raskere fram til fagbrev.

Figur 5 Avlagte fagprøver etter opplæringsløp og årstall i Ambulansefaget

Kilde: Utdanningsdirektoratet

